

Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapitali tegemisi 2021. aastal

KERDI RAUD, HEIKI LOOT, MARJU LUTS-SOOTAK

Ilmus teine riigiõiguse aastaraamat

Riigiõiguse aastaraamatutes püütakse anda ülevaade Eesti riigiõigusliku mõtlemise hetkeseisust ning parajasti olulistest riigiõiguse probleemidest, samuti tehakse sissevaateid rahvusvahelises diskussioonis päevakorral olevatesse teemadesse. Aastaraamatus avaldatakse ka tõlkeartikleid, mis kajastavad ühel või teisel moel meie riigiõigusteadusele olulisi teemasid. Niisamuti on üks väljaande eesmärke tuua Eesti riigiõiguse mõtte ajaloost pärit tähtsamad tekstid tänapäeva teaduslikku käibesse. 2021. aasta novembris ilmus teine riigiõiguse aastaraamat, seekord kõvas köites ja uue, originaalse kujundusega. Esimese aastaraamatuga võrreldes on teises rohkem algupäraseid töid. Jätkub tõlgete avaldamine ja uudsena on aastaraamatus ka arvustuse rubriik.

Riigiõiguse aastaraamatu 2021 kaastööde esmaseks allikaks olid Eesti Vabariigi esimese põhiseaduse 100. aastapäevale pühendatud 36. õigusteadlaste päevadel peetud ettekanded. Tartu Ülikooli professori Marju Luts-Sootaki ja Euroopa Kohtu endise kohtuniku Allan Rosase artiklid põhinevad selle ürituse peaettekannetel. Luts-Sootaki artiklis vaagitakse Eesti 1920. aasta põhiseaduse tugevaid ja nõrku külgi, Rosase omas Euroopa Liidu õiguse esimese mõju liikmesriikide põhiseadustele. Hesi Siimets-Grossi artikkel kajastab õigusajaloo paneeli ettekannet Eesti ja Poola põhiseaduste omavahelisest suhtest kahe maailmasõja vahelisel ajal. Vandeadvokaat Hannes Vallikivi ning Riigikohtu endised esimehed Uno Lõhmus ja Priit Pikamäe jätkavad oma artiklitega õigusteadlaste päevade riigiõiguse paneeli arutelu põhiseaduslikkuse järelevalve teemal. Vallikivi artiklis on juttu sellest, mida arvasid Eesti õigusteadlased põhiseaduslikkuse

järelevalvest Eesti esimesel iseseisvusajal, Lõhmus annab üksikasjaliku ülevaate vaidlustest sama probleemi ümber Eesti 1937. aasta põhiseaduse koostamise ajal. Pikamäe keskendub oma artiklis tänapäevasele põhiseaduslikkuse järelevalvele, selle kujunemisele ja võimalikele arengusuundadele.

2020. aastal tähistati ka saja aasta möödumist Tartu rahulepingust, mis oli esimene välisriigi tunnustus Eesti Vabariigile *de iure*. Sel puhul ilmus aastaraamatus Hent Kalmo artikkel Eesti riigi *de iure* rahvusvahelisele tunnustamisele aluse pannud lepingu kõige olulisemast osast – artiklist II. Rahvusvahelise õigusega on seotud ka Rait Maruste artikkel Martensi klausli mõjust praegusaegsele riigi- ja karistusõigusele.

Üht Eesti poliitikas paaril viimasel aastal päevakorras olnud teemat kajastab Maris Kuurbergi artikkel, milles antakse ülevaade Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast seksuaalset sättemust ja soolist identiteeti puudutava diskrimineerimise keelu kohta.

Tõlkeartiklid on sedakorda Frederick Schauerilt ja Gertrude Lübbecke-Wolffilt. Professor Schauer on kriitilise vaatluse alla võtnud printsiibiteooria, eelkõige Robert Alexy käsitlemise sellest. Professor Lübbecke-Wolff selgitab, kuidas kasutab proportsionaalsuse põhimõtet Saksa Liidukonstitutsioonikohus.

Eesti Vabariigi esimesest põhiseadusest on olemas vaid üks terviklik kommenteeritud väljaanne, seegi saksa keeles. Riigiõiguse aastaraamatus 2021 on avaldatud Eugen Maddisoni ja Oskar Angeluse 1928. aastal ilmunud põhiseaduse kommentaari tõlge eesti keelde. Tõlke toimetaja Marelle Leppik on lisanud hulga märkusi, selgitusi ja viiteid asjaspepuutuvaile allikaile, mis suurendavad tõlke teaduslikku väärtust.

Lisaks aastaraamatu trükiväljaandele leiab selle artiklid elektroonilisel kujul ja vaba juurdepääsuga ajakirja Juridica veebiväljaandest.¹

Riigiõiguse aastaraamatut esitleti 9. detsembril 2021 teaduste akadeemia peeglisaalis. Avasõnad ütles ja kokkuvõtte tegi Eesti Teaduste Akadeemia president Tarmo Soomere. Peaettekande pidas üks autoritest, Maris Kuurberg, kes oli Eesti Vabariigi Valitsuse esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus. Raamatut tutvustasid akadeemik Lauri Mälksoo, peatoimetaja riigikohtunik Heiki Loot ja riigiõiguse sihtkapitali nõukoja esimees Uno Lõhmus. Aastaraamatu esitlust on võimalik järelvaadata teaduste akadeemia veebilehel.²

¹ Arvutivõrgus: <https://juridica.ee/issue.php?id=287>.

² Arvutivõrgus: <https://www.youtube.com/watch?v=UucWDdce4b0>.

Kogumiku „Eesti omariikluse põhidokumendid“ tõlge vene keelde

Riigiõiguse sihtkapitali toel ja teaduste akadeemia egiidi all tõlgiti vene keelde (tõlkija Sergei Metlev) aasta varem ilmunud kogumik „Eesti omariikluse põhidokumendid“. Raamatu on koostanud ja dokumente kommenteerinud Rait Maruste.

Kogumikus on Eesti riikluse korraldust määranud kõige olulisemad eelkonstitutsioonilised aktid ja kõikide meil kehtinud põhiseaduste tekstid kronoloogilises järjestuses, alustades Maanõukogu 1917. aasta otsusest kõrgemast võimust kuni Euroopa Liiduga ühinemise otsuse ja 1992. aasta põhiseaduse täiendamiseni 2003. aastal. Raamat on mõeldud kasutamiseks gümnaasiumide ühiskonna- ja riigiõpetuse abimaterjalina, samuti keskastme avalike teenistujate, avaliku halduse ja riigiteaduste üliõpilaste ettevalmistuses ja töös ning kõigile, kellele pakub huvi Eesti riiklus. Lisaks paberväljaandele saab eesti- ja venekeelset kogumikku tasuta lugeda teaduste akadeemia veebilehel.³

Konverents „Ants Piibu päev. 100 aastat Eesti vastuvõtmisest Rahvasteliitu“

Koostöös Tartu Ülikooli õigusteaduskonnaga korraldas riigiõiguse sihtkapital 1. oktoobril 2021 Tartus Iuridicumis ja veebis konverentsi „Ants Piibu päev. 100 aastat Eesti vastuvõtmisest Rahvasteliitu“. Konverentsiga tähistati sajandi möödumist Eesti saamisest Rahvasteliidu liikmeks.

Esimese maailmasõja järel pidi Rahvasteliit kindlustama maailmarahu ja ühendama võimalikult paljusid riike. Rahvasteliidu täiskogu otsustas 22. septembril 1921 Eesti, Läti ja Leedu Rahvasteliidu täisliikmeteks vastu võtta. Selles sündmuses oli silmapaistev osa Tartu ülikooli rahvusvahelise õiguse professoril, Eesti välisdelegatsiooni liikmel, riigivanemal ja välisministril Ants Piibul.

Konverentsi juhatasid sisse Eesti Teaduste Akadeemia president Tarmo Soomere ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna direktor Gaabel Tavits. Ettekannetega esinesid õigusteadlane Hent Kalmo, rahvusvahelise õiguse professor akadeemik Lauri Mälksoo, Eesti ajaloo professor akadeemik Tõnu Tannberg ja õiguse ajaloo professor Marju Luts-Sootak. Ettekandeid saab järelvaadata akadeemia veebilehel.⁴

³ Arvutivõrgus: <https://www.akadeemia.ee/publication/eesti-omariikluse-pohidokumendid/> ja <https://www.akadeemia.ee/publication/omariikluse-pohidokumendid-rus/>.

⁴ Arvutivõrgus: <https://www.akadeemia.ee/sundmused/ants-piibu-paev-100-aastat-estiviastuvotmisest-rahvasteliitu/>.

Riigiõiguse sihtkapitali eripreemia

Üliõpilaste teadustööde riiklikul konkursil pälvis riigiõiguse sihtkapitali eripreemia (1500 eurot) Birgit Aasa (Euroopa Ülikool-Instituut, Firenze) doktoritöö „The principle of mutual trust in EU law – what is in a name?“ eest. Riigiõiguse sihtkapitali tänukirja sai ka Aasa juhendaja Urška Šadl.

Eesti riigiõiguse allikate veebikogu täienes

Eelmisel aastal digiteeriti ja koondati ühtsesse andmestikku hulk Eesti riigiõigust käsitlevaid allikaid ja sellealast sekundaarkirjandust. 1920. aasta põhiseadusega seotud allikad ja teavikud, samuti 1920. aasta põhiseadust käsitlevad kirjutised on kasutamiseks välja pandud teaduste akadeemia veebilehele.⁵

Eksperdiarvamus õigusloomepoliitika põhialuste täitmise kohta

Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapitali nõukoda kiitis heaks ja andis üle justiitsministeeriumi tellimusel valminud eksperdiarvamuse. Arvamus lisati ettekande juurde, milles Vabariigi Valitsus annab Riigikogule ülevaate hea õigusloome põhimõtete rakendamisest ja arengusuundade elluviimisest. Arvamuse koostas nõukoja liige Priit Pikamäe.

Arvamuse kokkuvõttes on esile toodud kolm suuremat puudust ja antud soovitusi, kuidas olukorda parandada. Nõukoda leidis arvamuses käsitletud eelnõude ja nende seletuskirjade analüüsi pinnalt, et õigusloomepoliitika põhialuste eesmärgid on seni saavutatud vaid minimaalses ulatuses. Esiteks, üldjuhul puudub seaduseelnõu seletuskirjas eelnõu põhiseaduspärasuse analüüs. Nõukoda soovitas täiendada „Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja“⁶ § 40 lõike 1 nõudeid selliselt, et eelnõu seletuskirjas oleksid esitatud nii eelnõu vastavusanalüüs Euroopa Liidu õigusega kui ka eelnõu põhiseaduspärasuse analüüsi tulemus. Teise puudusena nimetatakse seda, et tihti ei koostatagi enne seaduseelnõu ettevalmistamist selle väljatöötamiskavatsust. Arvamuses soovitati kriitiliselt hinnata väljatöötamiskavatsuse koostamata jätmise põhjusi ning kaaluda väljatöötamiskavatsuse koostamise otstarbekust või alternatiivina sellisest nõudest üldse loobuda. Kolmandaks jõuti järeldusele, et õigusaktide keel on esmapilgul

⁵ Arvutivõrgus: <https://www.akadeemia.ee/riigioiguse-sihtkapital/riigioiguse-allikad/>.

⁶ Vabariigi Valitsuse määrus nr 180, 22.12.2011.

arusaadav ja vastab eesti kirjakeele normile, kuid õigusaktide normitehniline ettevalmistus ja juriidiline kvaliteet jätab soovida. Nõukoja arvates on hädavajalik parandada eelnõude ettevalmistamise eest vastutavate ametnike õigusloomelist kompetentsust.

Arvamuses käsitletud eelnõude ja nende seletuskirjade analüüsi aluseks võttes jõudis nõukoda järeldusele, et õigusloomepoliitika põhialuste eesmärgid on seni suures osas saavutamata. Eesmärkide täitmine vajab ühtse järelevalvemehhanismi kehtestamist vähemalt Vabariigi Valitsuse algatatud seaduseelnõude juriidilise kvaliteedi üle ja ministeeriumides õigusloomega tegelevate juristide kompetentsuse olulist suurendamist. Eksperdiarvamusega saab tutvuda justiitsministeeriumi veebilehel.⁷

Toetus projektile „Õigusriigi taastamine: riigi- ja haldusõiguse ning kohtusüsteemi reformimine Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel“

Tartu Ülikooli ja Merike Ristikiviga sõlmiti teadusprojekti „Õigusriigi taastamine: riigi- ja haldusõiguse ning kohtusüsteemi reformimine Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel“ läbiviimise leping. Projekti tegevused on kavandatud aastatele 2021–2023. Projekti tulemusi tutvustatakse rahvusvahelistel teaduskonverentsidel, avaldatakse riigiõiguse aastaraamatus, kogumikus „Õigusriigi taastamine“ ning väljapaistvates võrkeelsetes õigusajakirjades ja kogumikes. Trükkis on juba ilmunud kogumik⁸ ja ingliskeelne artikkel Eesti kohtusüsteemi reformist⁹.

⁷ Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/media/3125/download>.

⁸ K. Sein, M. Ristikivi (koost.). Õigusriigi taastamine. Eesti seaduste ja institutsioonide reformid 1992–2002. Tartu 2022. Monograafia andis välja Tartu Ülikooli kirjastus. Vt <https://www.tyk.ee/oigusteadus/00000013385>.

⁹ K. Luhamaa, M. Ristikivi. Rebuilding the Court System of Estonia after the Communist Regime. – *Juridica International* 31/2022, lk 81–89. Arvutivõrgus: https://www.juridica-international.eu/article_full.php?uri=2022_31_rebuilding_the_court_system_of_estonia_after_the_communist_regime.